

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

แม้ว่าในปัจจุบันเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และระบบเครือข่ายจะกลายเป็นสิ่งที่สำคัญและมีบทบาทอย่างเด่นชัดขึ้นมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงแนวทางในการดำเนินชีวิตมนุษย์จนไม่สามารถปฏิเสธการใช้งานระบบเครือข่ายได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการใช้งานระบบเครือข่ายมากขึ้น ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้งานบนระบบเครือข่ายก็เพิ่มจำนวนขึ้นเป็นเงาตามตัว การกระทำคามผิดโดยใช้คอมพิวเตอร์และระบบเครือข่ายมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อทั้งเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้นำเสนอถึงการให้ระบบเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการกระทำคามผิดต่อชื่อเสียง

สาเหตุของการกระทำคามผิดต่อชื่อเสียงบนระบบเครือข่ายที่มีมาจากเหตุผลที่ว่า ความผิดต่อชื่อเสียงมีวิธีการและขั้นตอนการทำที่ง่าย ผู้กระทำคามผิดไม่จำเป็นต้องเดินทางไปยังพื้นที่ที่ต้องการให้เกิดการกระทำคามผิดขึ้น ทำให้ผู้กระทำคามผิดกับผู้ได้รับความเสียหายไม่จำเป็นต้องเห็นหน้ากันมาก่อน การกระทำคามผิดสามารถเกิดขึ้นโดยใช้เวลาเพียงเล็กน้อย และระบบเครือข่ายยังถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่ยังมีการคุ้มครองที่ต่ำ ผู้กระทำคามผิดส่วนใหญ่จะไม่ถูกดำเนินคดี แต่ผลของการกระทำกลับเข้าถึงกลุ่มคนในวงกว้างไม่ถูกจำกัดด้วยพื้นที่การรับข้อมูล ดังเช่นการกระทำคามผิดต่อชื่อเสียงในรูปแบบอื่นๆ ระบบเครือข่ายจึงกลายเป็นพื้นที่ที่พบการกระทำคามผิดต่อชื่อเสียงค่อนข้างมาก

ความผิดต่อชื่อเสียงบนระบบเครือข่ายในปัจจุบัน นอกจากจะมีปัญหาในส่วนของ การปรับบทกฎหมายที่มีในปัจจุบันกับการกระทำคามผิดต่อชื่อเสียงบนระบบเครือข่ายซึ่งด้วยความซับซ้อนของเทคโนโลยีและการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้งของผู้ให้บริการบนระบบเครือข่ายทำให้เกิดวิธีการกระทำให้นุคคลอื่นได้รับความเสียหายต่อชื่อเสียงในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การทำไฮเปอร์ลิงค์เพื่อเชื่อมโยงผู้ใช้ระบบเครือข่ายเข้าไปยังข้อมูลที่ทำให้บุคคลอื่นเสียชื่อเสียงแทนการนำเข้าข้อมูลซึ่งมีเนื้อหาทำให้บุคคลอื่นเสียชื่อเสียงเอง หรือการทำให้รายละเอียดของบุคคลดังกล่าวปรากฏในเครื่องมือช่วยค้นหา (Search engine) เพื่อให้ชื่อหรือรายละเอียดของบุคคลดังกล่าวปรากฏทุกครั้งที่มีการค้นหาข้อมูลในเรื่องที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ทำให้มีปัญหาในการตีความว่าจะถือเป็นความผิด

ตามกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันหรือไม่แล้ว ยังมีปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ประเทศไทยไม่ได้กำหนดให้การกระทำความผิดต่อชื่อเสียงเป็นฐานความผิดตามกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถคุ้มครองสิทธิในชื่อเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ และในขณะเดียวกันก็ยังมีประเด็นปัญหาในเรื่องของการพยายามรักษาความสมดุลระหว่างการให้คุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและสิทธิในเกียรติยศ รวมถึงสิทธิในความเป็นส่วนตัวของประชาชนด้วย ซึ่งผู้เขียนขอสรุปเป็นประเด็นปัญหา ดังนี้

1. ปัญหาในส่วนเนื้อหาของกฎหมาย ซึ่งเป็นการกล่าวถึงลักษณะกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันเปรียบเทียบกับแนวทางของต่างประเทศว่ากฎหมายในการคุ้มครองชื่อเสียงในปัจจุบันสามารถคุ้มครองสิทธิในชื่อเสียงได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอแล้วหรือไม่

1.1 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและสิทธิในเกียรติยศ ชื่อเสียง จะเป็นการศึกษาเพื่อวางแนวทางในการกำหนดจุดสมดุลระหว่างเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการคุ้มครองสิทธิในชื่อเสียง เนื่องจากประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากผู้ใช้ระบบเครือข่ายและองค์กรอิสระว่าลิดรอนสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน พร้อมทั้งยังเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองชื่อเสียงและเพิ่มความคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะการแก้ไขให้การกระทำความผิดต่อชื่อเสียงเป็นความผิดทางแพ่งเท่านั้น ทำให้อาจจะมีการต่อต้านการบังคับใช้กฎหมายที่มีในปัจจุบันได้

1.2 ขอบเขตของการคุ้มครองชื่อเสียงบนระบบเครือข่าย เป็นการศึกษาแนวทางในการบัญญัติกฎหมายของ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศสิงคโปร์ เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองสิทธิในชื่อเสียงของบุคคลให้ครอบคลุมและทั่วถึงมากที่สุด เนื่องจากข้อสังเกตที่ว่าความหมายของคำว่าหมิ่นประมาทในประเทศไทยมีความแตกต่างกับความผิดฐานทำให้เสียชื่อเสียง (Defamation) อีกทั้งความผิดฐานหมิ่นประมาทในประเทศไทยก็ยังเป็นการคุ้มครองความผิดต่อชื่อเสียงเพียงส่วนเดียวเท่านั้น ประกอบกับเมื่อมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำ ความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 มาตรา 16 ได้กำหนดหลักการคุ้มครองชื่อเสียงในส่วนของผู้ถูกกระทำให้เสียชื่อเสียงโดยการได้รับความอับอายนี้ไม่เคยมีปรากฏในกฎหมายคุ้มครองชื่อเสียงมาก่อนแต่เนื่องจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของเทคโนโลยีอาจจะทำให้การกระทำบางอย่างก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่ชื่อเสียงของผู้ถูกกระทำอย่างรุนแรง ทำให้เป็นที่สงสัยว่ายังมีกรกระทำได้อีกหรือไม่ซึ่งเมื่อเป็นการกระทำในรูปแบบอื่นแล้ว ไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหาย

มากมายนัก แต่เมื่อเป็นการกระทำบนระบบเครือข่ายกลับทำให้ผู้ถูกกล่าวถึงได้รับความเสียหายอย่างมากจนน่าจะนำมาบัญญัติคุ้มครองไว้เป็นกรณีพิเศษ เช่น การทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจเสียชื่อเสียง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีข้อสงสัยอีกประการหนึ่งว่าจะมีกรณีใดบ้างซึ่งทำให้บุคคลอื่นเสียชื่อเสียง แต่ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบ จนอาจจะเป็นช่องทางให้มีการกระทำให้บุคคลอื่นเสียชื่อเสียงได้

1.3 การหลอมรวมของสื่อโทรคมนาคม เมื่อมีการผนวกการติดต่อสื่อสารต่างๆ เข้าสู่ระบบเครือข่าย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสื่อโทรคมนาคมเหล่านั้นจะสามารถนำมาปรับใช้กับระบบเครือข่ายได้หรือไม่

1.4 ความผิดอันยอมความได้และความผิดอาญาแผ่นดิน จะศึกษาเหตุผลและทฤษฎีในการกำหนดให้ความผิดต่อชื่อเสียงบางประเภทเป็นความผิดอันยอมความได้และความผิดบางประเภทเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน พร้อมทั้งศึกษาหลักเกณฑ์ในการฟ้องร้องบังคับคดีทั้ง 2 ประเภท

2. ปัญหาในส่วนของกรปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นการกล่าวถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ในปัจจุบัน

2.1 การปรับบทกฎหมายที่มีในปัจจุบันกับการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงบนระบบเครือข่าย ในส่วนนี้จะกล่าวถึงสภาพปัญหาการปรับบทกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันกับการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงซึ่งมีข้อสงสัยว่าจะถือเป็นการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงหรือไม่ เพราะจะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารมีความก้าวหน้าและพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ในบางกรณี การกระทำให้บุคคลอื่นเสียชื่อเสียงอาจไม่ต้องมีการกล่าวข้อความซึ่งทำให้บุคคลอื่นเสียชื่อเสียงแต่ก็สามารถกระทำให้เสียชื่อเสียงได้ เช่น การนำไฮเปอร์ลิงค์เข้าสู่กระดานข่าว การนำรูปภาพของบุคคลไปใส่ในกระทู้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ดี เป็นต้น

2.2 ผู้มีอำนาจในการสืบสวนสอบสวน จะเป็นปัญหาอำนาจในการสืบสวน สอบสวนและดำเนินคดีความผิดต่อชื่อเสียงบนระบบเครือข่ายแก่ผู้กระทำความผิดทับซ้อนกัน อีกทั้งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 มาตรา 22 ยังห้ามมิให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้เปิดเผยหรือส่งมอบข้อมูลให้แก่บุคคลอื่น

ซึ่งรวมถึงพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายอาญาด้วย เว้นแต่จะเป็นการกระทำตามคำสั่งหรือที่ได้รับอนุญาตจากศาล พร้อมทั้งยังกำหนดโทษทางอาญาแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ฝ่าฝืนด้วย

2.3 ผู้ให้บริการระบบเครือข่าย ปัญหาในส่วนนี้เกิดจากการพยายามในการแก้ไขปัญหาของระบบเครือข่ายที่มีอยู่เดิมในการรวบรวมพยานหลักฐาน เพราะมีผู้ให้บริการที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก โดยสามารถแบ่งปัญหาออกเป็น 2 ส่วน คือ

- ปัญหาในการจัดเก็บข้อมูล เพราะอาจจะกระทบต่อสิทธิในความเป็นส่วนตัวของประชาชน เนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการระบุตัวผู้กระทำความผิดนั้นต่างจากข้อมูลซึ่งเป็นเอกสาร บุคคลภายนอกสามารถจะคัดลอก หรือเคลื่อนย้ายไปอย่างง่ายดาย อีกทั้งการกำหนดให้ผู้ให้บริการจัดเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลาอันยาวนานยังอาจทำให้ผู้ให้บริการรายย่อย รวมถึงผู้ให้บริการแบบไม่หวังผลกำไรได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังอาจจะส่งผลให้เกิดการผลักภาระค่าใช้จ่ายแก่ผู้ใช้บริการได้

- ความรับผิดชอบของผู้ให้บริการต่อเนื้อหาซึ่งเป็นความผิดต่อชื่อเสียง เนื่องจากการค้นหาตัวผู้กระทำความผิดบนระบบเครือข่ายเป็นเรื่องที่จะต้องใช้เทคโนโลยีและความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ การค้นหาพยานหลักฐานในการระบุตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ความผิดจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ต่างจากการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงในรูปแบบอื่นๆ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าการกำหนดให้ผู้ให้บริการจะต้องร่วมรับผิดชอบดังกล่าวสามารถจะแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการขาดความร่วมมือของผู้ให้บริการได้หรือไม่ พร้อมทั้งเปรียบเทียบกับแนวทางของต่างประเทศเพื่อหาแนวทางในการกำหนดความรับผิดชอบของผู้ให้บริการให้ชัดเจนต่อไป

2.4 การดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดต่อชื่อเสียงบนระบบเครือข่าย ด้วยแนวความคิดเกี่ยวกับผลเสียของการดำเนินคดีความผิดต่อชื่อเสียงผนวกกับการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์สามารถกระทำได้ง่าย อาจจะทำให้ผู้เสียหายยังยอมสละคุณธรรมทางกฎหมายเข้าสมัครใจวิวาทกับผู้กระทำความผิดจนอาจจะเป็นเหตุให้มีการใช้ระบบเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการแก้แค้น ได้ตอบกันได้ จึงควรมีมาตรการในการเฝ้าระวังพื้นที่บนระบบเครือข่ายมีความเสี่ยงที่จะเกิดการกระทำความผิดได้สูง

5.2 ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการศึกษาสภาพปัญหาที่น่าจะเกิดขึ้นในการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ผู้เขียนมีความเห็นว่าการบัญญัติกฎหมายขึ้นมาเพื่อปราบปรามการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงบนระบบเครือข่ายน่าจะเป็นเพียงมาตรการหนึ่งซึ่งนำไปใช้ในลักษณะเป็นมาตรฐานขั้นต่ำแก่ผู้เกี่ยวข้องกับระบบเครือข่ายเท่านั้น เพราะด้วยลักษณะของระบบเครือข่ายซึ่งพัฒนาอย่างรวดเร็ว การจะเข้าไปควบคุม ตรวจสอบข้อมูลที่มีการนำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ทั้งหมดไม่น่าจะทำได้ทั้งหมด หากต้องการขจัดปัญหาดังกล่าวให้หมดสิ้นไป นอกจากจะใช้มาตรการทางกฎหมายแล้วยังควรจะต้องพิจารณาถึงมาตรการอื่นด้วย ดังนั้น เพื่อให้การปราบปรามการประกอบกรกระทำผิดต่อชื่อเสียงอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดมีบุคคลต้องตกเป็นเหยื่อของการกระทำ ความผิดต่อชื่อเสียงอีก ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะทางต่างๆ ในการแก้ปัญหา ดังนี้

1. ด้านกฎหมาย

1.1 เนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองชื่อเสียงได้มีมาตั้งแต่ในเรื่องที่ว่าประเทศไทยไม่มีกฎหมายให้ความคุ้มครองชื่อเสียงของบุคคลไว้โดยเฉพาะ กล่าวคือ ทั้งความผิดฐานหมิ่นประมาทและความผิดฐานดูหมิ่นตามประมวลกฎหมายอาญา และความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 สามารถปรับใช้กับการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงได้เพียงส่วนเดียวเท่านั้น จึงควรมีการบัญญัติกฎหมายโดยการกำหนดให้มีความผิดฐานทำให้อุบัติชื่อเสียงของผู้อื่นเสียหาย เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากความผิดต่อชื่อเสียงไว้เป็นการเฉพาะ และมีความครอบคลุมการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงในทุกกรณี โดยพิจารณาถึงเจตนาของผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นการใส่ความ หรือมีความจำเป็นจะต้องพิจารณาถึงลักษณะของข้อความนั้นก่อนว่าน่าจะทำให้ผู้ถูกกล่าวถึงเสียหาย ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง

1.2 เนื่องจากพบว่าปัจจุบันมีการใช้ระบบเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการกระทำให้อุบัติชื่อเสียง และผู้ประกอบการได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก จึงควรมีการจำแนกประเภทของบุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงเป็นพิเศษ เช่น ผู้ประกอบกิจการ ร้านค้า หรือการทำธุรกิจ หรือบุคคลสาธารณะซึ่งมีโอกาสที่จะแก้ไขความเข้าใจผิดออกจากผู้เสียหายปกติ ดังนี้

1) กรณีการติชมด้วยความเป็นธรรม – ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าทั้งบุคคลสาธารณะและผู้ประกอบธุรกิจต่างอยู่ในฐานะซึ่งเป็นที่จำตามองของบุคคลทั่วไป บุคคลประเภทดังกล่าวจึงสามารถที่จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้โดยง่าย อีกทั้งบุคคลทั้งหลายเหล่านี้ยังอยู่ในสถานะที่จะต้องอาศัยประโยชน์จากความสนใจของประชาชน หากมีการติชมด้วยความเป็นธรรม เช่น การวิจารณ์ฝีมือการแสดง หรือคุณภาพของสินค้าและบริการ แม้การกระทำดังกล่าวจะมีส่วนทำให้ผู้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้รับความเสียหาย แต่ก็ไม่ควรจะนำมาบัญญัติว่าเป็นความผิด

2) การกระทำโดยเจตนาไม่สุจริต – กรณีที่การกระทำทำให้บุคคลอื่นเสียชื่อเสียงเกิดจากเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ เช่น การมุ่งจะโจมตีคู่แข่งทางการค้าของตน หรือการเกลียดชังบุคคลสาธารณะใดเป็นการส่วนตัว จึงอาศัยระบบเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการทำให้บุคคลอื่นต้องได้นับผลกระทบจากการกระทำดังกล่าวนั้น เนื่องจากการใช้ระบบเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการทำความผิดสามารถจะทำให้ความเสียหายเกิดขึ้นอย่างรุนแรงและรวดเร็ว อีกทั้งผู้ได้รับความเสียหายต่อชื่อเสียงยังได้รับความเสียหายมาก จึงควรที่จะกำหนดเป็นฐานความผิดพิเศษ เพิ่มเติมโทษต่างหากจากการทำความผิดต่อชื่อเสียงซึ่งกระทำต่อบุคคลธรรมดา

2. ด้านนโยบายของรัฐบาล

2.1 เมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางในการควบคุมเนื้อหาของข้อมูลในประเทศสิงคโปร์ จะพบว่าเพื่อประโยชน์ในการควบคุมเนื้อหาข้อมูลให้มีความทันสมัย ทั้งถึง และสามารถปรับเข้ากับการพัฒนาของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ภาครัฐควรที่จะจัดตั้งหน่วยงานกลางขึ้นเพื่อให้มีหน้าที่ ดังนี้

1) กำหนดกลุ่มประเภทของเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นการเสี่ยงที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียง และกำหนดให้ผู้ให้บริการด้านเนื้อหาซึ่งอยู่ในกลุ่มดังกล่าวจะต้องลงทะเบียนเป็นข้อมูล เพื่อให้มีความใกล้ชิดในการเตรียมความพร้อมเพื่อจะจัดการกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น รวมถึงชี้แนะแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหา อีกทั้งยังเพื่อให้สามารถติดต่อประสานงานในกรณีที่มีการทำความผิดต่อชื่อเสียงได้อย่างรวดเร็วและทันทั่วทั้ง

2) ประสานงานและร่วมมือกับภาคเอกชนในการหารือและกำหนดนโยบายกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นเนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ได้วิธีการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา

ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้จริง เนื่องจากผู้ให้บริการภาคเอกชนเป็นผู้ประสบกับปัญหาที่เกิดขึ้น จึงย่อมสามารถที่จะเข้าถึงสภาพปัญหา รวมถึงเทคนิควิธีในการจัดการกับปัญหาได้อย่างชัดเจน

2.2 ด้วยเหตุที่ระบบเครือข่ายเป็นพื้นที่ที่ถูกพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว จึงควรมีการตั้งคณะกรรมการซึ่งมีที่มาจากคณะนักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไปที่อยู่ในกลุ่มผู้ใช้ระบบเครือข่ายเพื่อร่วมหารือและเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา ทั้งยังเป็นการให้ความร่วมมือแก่หน่วยงานของรัฐในการเสนอมุมมองและความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ เพื่อให้ระบบเครือข่ายเป็นระบบที่รักษาสมดุลระหว่างเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและสิทธิในเกียรติยศชื่อเสียงต่อไป

2.3 เพื่อประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลของผู้ให้บริการ ผู้ใช้บริการ และการควบคุมด้านเนื้อหาของระบบเครือข่ายในการติดตามเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษต่อไป ภาครัฐควรที่จะกำหนดให้มีองค์กรกลางที่มีหน้าที่ในการบันทึกข้อมูลของผู้ใช้ระบบเครือข่าย

3. ด้านมาตรการทางสังคม - องค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงสถาบันต่างๆ ในสังคมควรจะร่วมกันรณรงค์ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อสร้างแนวปฏิบัติที่ดีหรือวัฒนธรรมในการใช้เทคโนโลยีที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคมในระยะยาวต่อไป